

УДК 1:27-31

DOI <https://doi.org/10.30970/PPS.2023.49.9>

СОТЕРІОЛОГІЧНІ ІДЕЇ КАЛЬВІНІСТСЬКОГО ВЧЕННЯ

Василь Лавренюк

*Житомирський державний університет імені Івана Франка,
історичний факультет, кафедра філософії та політології
вул. Велика Бердичівська, 40, 10002, м. Житомир, Україна*

У статті проаналізовано вплив процесу формування та подальші трансформації Лютеранських теологічних догматів, поширення ідей Реформації серед багатьох прошарків тогочасного населення на зародження Реформаторського богослов'я, що в майбутньому отримає назву Кальвінізм за іменем одного із головних її ідеологів, Жана Кальвіна. Протягом свого розвитку у кальвіністичній теологічній традиції сформувався власне бачення багатьох догматів та віросповідних концепцій, особливо, в сфері сотеріології. Метою статті є глибинне дослідження всіх етапів формування та видозмін сотеріологічних концепцій у Реформаторському християнстві, а також аналіз чинників, які могли мати вплив на дані процеси.

Особлива увага у дослідженні сконцентрована на всебічному аналізі імперативної сотеріологічної концепції кальвінізму – «передвизначення до спасіння» та розкритті феномену «подвійного передвизначення» в межах філософсько-релігієзнавчої та теологічної думки. Також, важливою складовою цього напрямку дослідження є обґрунтування використання реформаторськими богословами та, в головну чергу, Жаном Кальвіном у своїх теологічних, а особливо сотеріологічних концепціях доктринального спадку великого реформатора Мартіна Лютера та висвітлення основних причин розбіжності у головних віросповідних аспектах та подальших суперечок на даному ґрунті обох протестантських конфесій.

Представлено та проаналізовано основні аспекти сотеріологічної традиції Реформаторської церкви на основі головної доктринальної теологічної праці Жана Кальвіна «Настанови у християнській вірі», яка свого часу вплинула на багатьох майбутніх реформаторів та змусила задуматися над теологічною традицією як тогочасних протестантів, так і Католицької Церкви. У книзі передвизначення розглядається у формі концепції про провидіння та предестинацію, котрі стали основою детерміністичного богослов'я. Виявлено зв'язок між спасінням людини з вірою у викупну жертву Ісуса Христа, яка надається у формі Божої благодаті, що характеризується позбавленням людини свободи волі, оскільки спасіння передвизначене Богом. Констатовано, що сотеріологічні концепції лютеранства та цвінгліанства зазнавали критики через безсилля віряннина у власному спасінні та протиставлення віри у викупну жертву Ісуса Христа з вірою у свою обраність Богом. Досліджено подальші шляхи розвитку сотеріологічних концепцій Жана Кальвіна та їх вплив на тогочасну політичну, соціальну та релігійну ситуацію у Європі.

Ключові слова: теологія, Реформація, кальвінізм, лютеранство, сотеріологія, виправдання, передвизначення, спасіння, праведність.

Постановка проблеми. Ключові положення сотеріологічної доктрини Мартіна Лютера знайшли відображення у систематизованих теологічних вченнях перших Протестантських течій. Однак, сам процес «реформації» теологічних ідей Християнства не стояв на місці. Вслід за Лютером важливе місце в формуванні нових доктринальних концепцій посідає постать Жана Кальвіна, богослова та великого реформатора.

Дослідження сотеріологічних концепцій Кальвінізму з необхідністю завбачає аналіз життєвого шляху Жана Кальвіна та соціальних, політичних й економічних чинників, які

мали вплив на тогочасний соціум, філософські та релігійні ідеї. Характеризуючи весь базис теологічних доктрин Кальвінізму, ми розглядаємо сотеріологічні концепції як основний компонент, необхідний для повного розуміння явища Реформації та пошуку «спасіння».

Ступінь наукової розробки. У релігієзнавчому дискурсі проблематика розвитку та трансформації сотеріологічних ідей Кальвінізму є розробленою досить неглибоко, тому з окресленої тематики наявна досить мізерна наукова спадщина. Під час прискіпливого аналізу наукових робіт вітчизняних та іноземних фахівців з релігієзнавства було виявлено, що наукові пошуки в даній проблематиці проводилися дотично, а саме під час наукових досліджень з інших галузей теології, наприклад, есхатології чи христології.

Сотеріологічні ідеї Кальвінізму стали предметом дотичного аналізу у працях таких вітчизняних науковців як А. Колодний, О. Соколовський, В. Докаш, О. Шепетяк, С. Головащенко, М. Бабій та інших. Щодо досліджень за кордоном, то до даної проблематики зверталися такі науковці як С. Цвейг, А. Маграт, Б. Герріш та інші.

Найважливішим для цілісного та ґрунтовного наукового дослідження всіх аспектів формування та подальшого розвитку сотеріологічних концепцій Кальвіна і його наступників являє собою аналіз основних теологічних праць даних реформаторів, а саме основоположної праці Жана Кальвіна «Настанови у християнській вірі». Також, важливим є опрацювання творів Отців Церкви, а саме Святого Августина, ідеї якого були фундаментом для появи реформаторських концепцій.

Метою дослідження є аналіз сутнісних аспектів формування та подальших трансформацій основних сотеріологічних ідей Кальвінізму, дослідження основних тенденцій розвитку догматичних концепцій та виокремлення основних причинно-наслідкових зв'язків у формуванні сотеріологічних догматів.

Дискусія та результати. Кальвінізм являє собою другу як по значенню, так і по часу сформування течію Протестантизму, що виникла у XVI столітті в Швейцарії у результаті Реформації. Означення «Кальвінізм» може певною мірою вводити в оману, так як релігійна традиція, яку він собою означає, являється різносторонньою, з широким діапазоном різноманітних сфер та не має єдиного засновника, а також ґрунтується на ранніх працях теологів. Вперше дана течія отримала назву «кальвінізм» у 1552 році від її противників, представників лютеранського вчення, а не Римо-Католицької Церкви, яка за традицією називала ересь за іменем їх засновника. Багато представників Кальвінізму, а також і сам Жан Кальвін (1509–1564) – головний ідеолог вчення, вважали дану назву невідповідною суті вчення. Сам Кальвін вважав, що «більшої образи, ніж слово «кальвінізм», вони не можуть завдати нам». Тому представники даної течії надавали перевагу таким назвам як «Реформаторський Протестантизм» або «Реформаторське Християнство».

Кальвіністська теологія пройшла досить довгий шлях трансформацій та розвитку концепцій догматики. До першої генерації богословів-реформаторів можна віднести Ульріха Цвінглі (1484–1531), Мартіна Буцера (1491–1551), Вольфганга Капіто (інколи Капітона) (1478–1541), Джона Еколампадіуса (1482–1531) і Гійома Фареля (1489–1565). Кожен із них, маючи зовсім різну академічну освіту, у своїх роботах прийшли до однакових ідей та ключових тем реформаторського богослов'я. Варто виділити, що особливу увагу вони привертали Священному Писанню як домінантному джерелу авторитету у всіх теологічних питаннях. Також, Святе Писання богослови-реформатори у своїх працях розглядали як єдине ціле. Це у свою чергу призвело до того, що Таїнство Хрещення та Таїнство Євхаристії стали вважатися єдиними видимими знаками сходження Божої Благодаті на вірянина. Іншою проблемою, у якій реформатори мали спільну думку, являлося заперечення Реальної присутності Ісуса Христа під час Таїнства Євхаристії. Кожен із них у своїх працях пропагував сотеріологічні концепції, за якими спасіння можливе лише за Благодаттю Божою,

а також вчення про «призначення до спасіння», тобто, про обраність певних людей до спасінням Богом та навпаки. Великий реформатор Мартін Лютер та його ідейний наступник Філіпп Меланхтон мали величезний ідейний вплив на цих реформаторів-богословів, а також на їх послідовників. Сотеріологічна концепція «виправдання лише вірою», більше відома як *sola fide* [1], являє собою безпосередній спадок із теологічних здобутків Мартіна Лютера.

В подальшому ідейними наступниками, або, так би мовити, другою генерацією богословів-реформаторів вважають таких відомих богословів як Жан Кальвін (1509–1564), Генріх Буллінгер (1504–1575), Вольфганг Мускулус (1497–1563), Петр Мартір Вермільї (1500–1562) и Андреас Гіперіус (Гіперій) (1511–1564). Теологічна праця Жана Кальвіна під назвою «Настанови у християнській вірі», що була написана між 1536 та 1539 роками, отримала величезну популярність та стала однією з найвпливовіших книг тієї епохи. Вже до середини XVI століття наявні теологічні концепції були об'єднані в єдине ціле, у одне послідовне у свої ідеях віровчення, яке в майбутньому визначить всю суть реформаторського вчення. *Consensus Tigurinus* або Цюріхський Консенсус 1549 року, документ, що мав на меті об'єднати протестантів у питаннях доктрин про Таїнства, став важливим кроком у розвитку теологічних догматів віровчення. Завдяки йому відбулося об'єднання на ідейному рівні меморіалістичного богослов'я Ульріха Цвінглі та Генріха Буллінгера, за яким Таїнство – лише нагадування вірянам про жертвовну смерть Ісуса Христа на хресті, з сотеріологічною концепцією Жана Кальвіна, де Таїнство являє собою спосіб отримання благодаті с фактичною присутністю Ісуса Христа духовно, а не фізично, як в католицькій доктрині. Отже, підписання даного теологічного документу призвело до того, що ранньореформаторське богослов'я стає цілісним у своїх доктринальних ідеях попри всю різноплановість деяких концепцій, а також надає розвитку віровчення стабільність, що позитивно впливає на розповсюдження його по всій Європі. У свою чергу, це позитивно відрізняє Кальвінізм від Лютеранства, яке страждало від постійних теологічних суперечок, що не вщухали аж до підписання «Формули Злагоди» у 1579 році.

Великий вплив на поширення та розвиток віровчення мала місіонерська робота Жана Кальвіна в тогочасній Європі. Завдяки активній просвітницькій діяльності великого богослова в Франції реформаторське віровчення отримало значне поширення на франкомовних територіях, а саме в провінціях Нідерландів. Впровадження Кальвінізму як основної релігії у Курфюрстві Пфальц її правителем Фрідріхом III Побожним (1515–1576) призвело до того, що у 1563 році було сформульовано Гейдельберзький катехізис (інколи Пфальцьський катехізис) – складової частини Трьох форм єдності, офіційного викладу кальвіністського віровчення [2]. Даний катехізис та Бельгійське віросповідання, доктринальний символ віри, написаний Гвідо де Бресом та укладений у 1559 році, були прийняті в якості конфесійних стандартів на Емденському синоді, першому в історії Нідерландської реформаторської церкви, у 1571 році. У 1573 році Вільгельм I Оранський (Мовчазний) (1533–1584), перший із спадкових правителів (штатгальтерів) Нідерландів, приєднується до Кальвіністської Церкви. У 1560 році у Кальвінізм навіртається Жанна III (Жанна Альбре) (1528–1572), тогочасна правителька Королівства Наварра, що призводить у подальшому до прийняття даного віровчення як офіційної релігії у королівстві. В той же час провідні реформаторські богослови, кальвіністи та прості прихильники даного віровчення починають масово переїздити та селитися в Англії. До таких представників Реформації належали Мартін Буцер, Петр Мартір Вермільї та Ян Ласький (молодший) (1499–1560) в Англії, а в Шотландії – Джон Нокс (1510–1572). Таким чином на цих територіях утворюється Пресвітеріанство – одна з гілок реформаторської церкви, що у своїй догматиці спирається на теологічні ідеї Жана Кальвіна. Під час Першої громадянської війни в Англії

шотландські (1647 рік) та англійські (1648 рік) пресвітеріани прийняли Вестмінстерське віросповідання – короткий звід кальвіністської релігійної доктрини, що згодом став конфесійним стандартом у всіх англомовних реформаторських церквах світу [3]. Ставши потужною силою на території Європи, кальвіністське віровчення продовжило поширюватися на інших територіях, зокрема, на територіях Північної Америки, Південної Африки та навіть Кореї.

Прихильники Реформаторського богослов'я, як вже зазначалося, дотримуються думки, що єдиним джерелом інформації про Бога та Його сутність може бути лише Боже Слово. Віряни абсолютно нічого не можуть знати про Бога, крім того, що сам Бог дає людству через Одкровення. Будь-які суперечки про будь-що, що не було відкрито або пояснено Богом через Своє Слово, не є виправданим в Його очах. Знання про Бога та Його сутність, якими володіє людство, кардинально відрізняється від уявлення, яке вони мають про будь-що інше. Це пов'язано з тим, що Бог є безкінечним, вічним, а людина – обмежена у своєму пізнанні та існуванні, тому просто не здатна зрозуміти безкінечність буття. Хоч і знання, яке Бог відкриває людству, ніколи не може бути неправильним або помилковим, але й, також, воно ніколи не буває всеосяжним.

Попри досить складний шлях розвитку та трансформацій реформаторська традиція у свої більшості так і не змінила середньовічного консенсусу у питаннях вчення про сутність Бога. В загальній більшості сутність Бога описується трьома основними характеристиками, а саме вічний, безкінечний та незмінний. Богослови, що належать до Реформаторської традиції, вважають, що замість того, щоб розглядати Бога відштовхуючись від Його атрибутів, характеристик та здатності робити все, що Йому захочеться, доктринальне вчення про Бога повинно ґрунтуватися на Його справах в людській історії, способу життя з людьми та здатності наділяти їх різними благами. Також, варто відмітити, що реформаторські богослови середньовічні традиції у питаннях, що відносяться до вчення про Трійцю, догматична база якого опирається на Перші Церковні Собори в Нікеї та Халкідоні. За цим вченням Бог утверджується як єдиний Бог в трьох іпостасях: Батько, Син та Святий Дух. Бог-Син (Ісус Христос) вважається навечно народженим від Бога-Батька та Бога-Святого Духу, що є вічним атрибутом Бога-Батька та Бога-Сина.

Якщо поглянути на дане віровчення у христологічному аспекті, то реформаторські богослови дотримуються історично утвердженого догмату про те, що Ісус Христос являє собою єдину вічну особу, яка має як божественну, так і людську природу. Прихильники реформаторської традиції вважають, що Ісус Христос став людиною для того, щоб людство мало змогу врятуватися. Цікаво, що людська природа Христа була одним із головних конфронтаційних догматів у суперечках між реформаторською та лютеранською христологіями. Відштовхуючись від утвердженої віри в те, що людська природа є обмеженою, що у свою чергу призводить до нездатності людини досягнути безкінечну божественність, реформаторські богослови приходять висновку, що людське тіло Ісуса Христа просто не здатне знаходитися в кількох місцях одночасно. У свою чергу прибічники Лютеранства вірять у те, що Христос фізично присутній під час Таїнства Євхаристії, а з цього випливає, що Ісус Христос фізично присутній в багатьох місцях одночасно [4, с. 312–313].

Жан Кальвін вважав, що викупну роль Ісуса Христа варто характеризувати з точки зору Його трьох звань: пророка, священника та царя. Ісус Христос являється пророком так як навчає людство істинному вченню; священником через те, що став заступником вірян перед Богом та приніс себе в жертву за наші гріхи; царем, бо управляє Церквою та бореться за вірян від її імені. Сама ж викупна смерть Ісуса Христа на хресті являє собою жертвну плату за гріх. Тобто, Ісус Христос помер замість вірян, які вважаються праведними в результаті такої жертвовної уплати.

Фундаментом сотеріологічної концепції кальвінізму можна вважати п'ять позитивних тверджень з суперечливих питань догматики, або як їх ще називають – TULIP («тюльпан»), підґрунтя яких було сформовано Кальвіном, а кінцево затверджено ортодоксальними кальвіністами вже після його смерті. До даних принципів входить: Total depravity – повна гріховність людини; Unconditional election – безумовне обрання на спасіння людини Богом; Limited atonement – обмежене врятування Христом лише обраних; Irresistible grace – незаперечне наділення людини благодаттю для спасіння назавжди; Perseverance of the saints – обраність на спасіння не можливо втратити. Дані принципи залишаються основоположними для протестантської течії і до нашого часу [5, с. 221].

В християнській догматичній традиції людство було створено за подобою Бога, але зіпсоване гріхом, що у свою чергу робить їх неідеальними та егоїстичними. Представники реформаторської традиції в даному питанні являються прихильниками Святого Августина. Отець Церкви вважав, що зіпсутість людської природи обумовлена гріхом Адама та Єви, що в подальшому стане концепцією «першородного гріха». Хоча й інші ранні християнські богослови вважали, що через першородний гріх людство успадкувало проблеми фізичної смертності, моральної слабкості та схильності до гріховності, Святий Августин став першим автором, який вважав, що до цього переліку варто додати концепцію «успадкованої вини» (reatus) від Адама. Згідно з даною концепцією кожний новонароджений вже являється проклятим на гріховність, а людство позбавлено будь-якої змоги відповідати Богу. Реформаторські богослови особливо виділяють той факт, що таким чином ця гріховність впливає на всю людську природу, включаючи і її волю.

Сам Жан Кальвін вважав першородний гріх спадковою зіпсутістю людської природи та всієї душі. Люди настільки зіпсуті даним гріхом, що все, про що вони думають або роблять, являється злом. Але такий розбещений стан кожної людини являється не результатом гріхів, які чинить вірянин протягом свого життя, а є результатом осквернення першородним гріхом ще до народження. Таким чином, люди справедливо осуджені на страждання, так як їх зіпсутість ненависна Богу.

Хоча й людство продовжує нести Божий образ та може робити справи, які можна зарахувати до благочестивих, але гріховна сутність впливає на всю людську природу та вчинки, роблячи їх недостойними Бога. Людина, яка скоїла гріх, була до нього передвизначена і таким чином, незалежно від її вчинків та способу життя, вона потрапить в Рай чи Пекло, залежно від Божого вердикту.

З точки зору сотеріології найважливішою працею Жана Кальвіна являється «Настави у християнській вірі», також, вона відома під назвами «Інститути християнської віри», «Християнські інституції». Дана праця була вперше опублікована латиною у березні 1536 році в Базелі, а в 1541 році французькою мовою і в подальшому неодноразово перевидавалася та розширювалася автором. У передмові до першого видання Жан Кальвін звертається до французького короля Франциска I з проханням припинити тогочасні переслідування протестантів та вислухати їх, а також зазначає, що «петлі», на яких тримається суперечка заключаються в тому, що Церква може існувати без будь-якої видимої форми, а її ознаками являється чиста проповідь Божого слова та правильне проведення Таїнств [6].

У своїй праці Кальвін сформував та обґрунтував основи своєї сотеріологічної доктрини, а саме представив дві фундаментальні концепції вчення – «виправдання вірою» та «передвизначення до спасіння».

Ідея «виправдання вірою» є основною сотеріології Кальвінізму та Лютеранства та опирається на одну із *Quinque sola* (П'ять основ протестантського богослов'я), а саме *Sola fide* – виправдання лише вірою. За цією концепцією вірянин може врятуватися та отримати Божу благодать лише через свою віру в жертву Ісуса Христа та Божу милість. Жан Кальвін

під час формування свого трактування даної сотеріологічної ідеї був майже у всьому солідарним з трактуванням Мартіна Лютера, крім того аспекту, що, на думку Женевського реформатора, Бог наперед обирає як виправданих, так і грішників. Тобто, Кальвін частково поєднує концепт «виправдання вірою» з ідеями про перед визначення та на основі цього формує свою власне трактування принципу *Sola fide*.

Виправдання вірою – це головний елемент реформаторської концепції спасіння. Взагалі так історично склалося, що саме дану концепцію всі протестантські течії вважають найголовнішим догматом християнської віри, але останнім часом він, буває, відходить на другорядний план через поширення ідей екуменізму. Людство обмежене у своїй спроможності повного покаяння у своїх гріхах чи навіть у здатності просто підготуватися до нього через свою гріховність. Тому реформаторські богослови з цього виводять, що повне виправдання людини можливе лише за безпосередньої та милостивої допомоги Бога.

Освячення – це одна із складових частин християнської концепції спасіння, за якою Бог наділяє віруючого святістю, таким чином надаючи йому спроможність виявляти більшу любов як до самого Бога, так і до інших людей. В такому разі необхідним наслідком спасіння віруючого являються добрі діяння, які той здійснює по мірі його освячення, проте це не означає, що вірянин завдяки ним приходить до спасіння. На думку реформаторських богословів, освячення та виправдання здійснюються лише за допомогою віри, тому що здійснювати благі справи, це означає жити так, як людина, яка стала сином Божим.

Ідея «передвизначення до спасіння» полягає у тому, що Бог наперед все визначив, а саме обрав вірян, які будуть врятовані в майбутньому. Також, на думку С. Головащенко, у «Настановах у християнській вірі» автором було розглянуто старі теологічні доктрини, які ґрунтувалися на ідеї «подвійного передвизначення, та якісно розвинено [7, с. 177]. Концепція «подвійного передвизначення» ґрунтується на засадах того, що Бог обрав наперед не лише тих вірян, що врятуються через Його благодать, а й тих, що будуть осуджені на вічне прокляття через всі їх гріхи. Тобто, Бог є незалежним у своїх задумах, все наперед визначено Ним і є невідворотним. У підтвердження своєї доктрини Жан Кальвін часто наводив фрагмент із послання до Римлян апостола Павла: «Бо Він каже Мойсеєві: Помилую, кого хочу помилувати, і змилюсерджуся, над ким хочу змилюсердитися. Отож, не залежить це ні від того, хто хоче, ні від того, хто біжить, але від Бога, що милує» (Рим. 9:15–16).

Деякі сучасні кальвіністські богослови у відповідь на закиди в неетичності подвійного передвизначення дають таку відповідь: активне здійснення передвизначення Богом виконується тільки для обраних на спасіння. В такому разі, Бог надає благодать, яка дарує спасіння, лише обраним, а проклятим Він відмовляє в даній привілегії. Реформаторські богослови вважають, що і в такому разі Бог залишається чесним та справедливим, створюючи певних людей, яких потім Він піддає прокляттю, тому що, хоча Бог благословляє обраних на вічне життя, але Він не змушує проклятих вести гріховне життя. Також, богослови вважають, що концепція «подвійного передвизначення» не може бути актуальною для тих протестантських конфесій, прихильники яких вважають, що Бог просто ігнорує, а не осуджує проклятих. В одній із своїх праць Жан Кальвін писав так: «Вони це роблять неправильно і якимось по-дитячому, адже неможливо, щоб хтось був обраний без протипоставлення не обраному осудження... кого Бог оминає, то означає що той нечестивий, і це не по будь-якій іншій причині, крім тієї, що Йому хочеться виключити таких людей із спадку, який він визначив для своїх дітей» [8].

Вчення Жана Кальвіна про передвизначення є прямим. Реформатор вважав, що всі події керуються таємною порадою Бога. З цього випливає, що нічого не відбувається просто так, крім того, що Бог відомо і добровільно постановив. Такий перебіг виключає такі явища як щастя і та випадок. Жан Кальвін застосував свою доктрину про перед визначення всіх подій до людей та їхнього спасіння у своїй сотеріологічній концепції про приречення.

Кальвін узагальнив свою доктрину про приречення концепцією «дійсного факту». «Дійсний факт», як його сформулював Жан Кальвін, полягає в тому, що навіть серед тих, кому проповідується «заповіт життя», ніхто не отримує такого ж визнання. Хоча й все людство покликано до покаяння та віри», насправді ж дух покаяння і віри дано не всім.

В сотеріологічному аспекті найбільшу увагу варто приділити таким частинам «Настанов у християнській вірі» Жана Кальвіна як Книга друга «Пізнання Бога Спасителя в Христі, що було спершу об'явлене батькам у Законі, потім нам в Євангелії» та Книга третя «В який спосіб дістаємо ласку від Христа, і які для нас з цього наслідки та які з цього слідує діла», тематика яких зрозуміла з назв. Так, в Книзі другій, Розділ 6 «Зіпсована й упала людина мусить шукати в Христі спасіння», женеvський реформатор наголошує на тому, що «прийняття вибраних, охорона Церкви, рятування в небезпеці, – все це пов'язано з ласкою Посередника, вся надія блаженства виключно в Христі». Також, у підтвердження правильності доктрини «виправдання вірою» Кальвін приводить слова апостола Іоанна: «Життя ж вічне це те, щоб пізнали Тебе, єдиного Бога правдивого, та Ісуса Христа, що послав Ти Його» (Ів. 17:3) [6, с. 48].

У Третій книзі автор продовжує формування своєї сотеріологічної доктрини. Так, у Розділі 3 «Відроджуємося вірою та покаянням» він вказує на те, що головним зміст Євангелія є покаяння та прощення гріхів, що дав нам Христос, та які ми приймаємо вірою [6, с. 83]. У Розділі 11 «Оправдання віри: перше – опис слова й самої справи» Кальвін зазначає, що виправдання є найголовніший стовб на якому стоїть релігія. Виправданий вірою буде той вірянин, який позбавлений праведності діл та вірою осягає праведність від Христа. На думку Кальвіна, віра це лише інструмент одержання ласки в Христі [6, с. 104–106]. У Розділі 21 «Про вічний вибір, яким Бог призначив декого до блаженства, а інших на погибель» презентується концепція «подвійного передвизначення». Так, автор пише, що предестинацією, або призначення, називається «вічна постанова Божа, що її Він постановив Сам у Собі, що Він хотів щоб сталося з кожною людиною». Кальвін зазначає, що не всі люди були створені однаковими: комусь Бог призначив спасіння та вічне життя, а комусь – гріховність та вічну погибель [6, с. 138].

Висновки. На основі аналізу сотеріологічних ідей протестантських теологів охарактеризуємо основу вчення про спасіння. Перш за все, це концепція божественного суверенітету. Відповідно до неї визнається повне підкорення Богові та заперечується можливість спасіння людини власними зусиллями. Згідно з цим Таїнство Євхаристії в інтерпретаціях Мартіна Лютера, Ульріха Цвінглі та Жана Кальвіна являє собою символічне свідчення життя та смерті Ісуса Христа, що вказує шлях до вічного життя. Апелюючи до ідейного зв'язку хліба та вина з Тілом та Кров'ю Христа, протестанти вказували на імперативність віри, яка була основною у єднанні вірянина з Ісусом Христом.

Отже, центральними стовпами сотеріологічної доктрини кальвінізму, або реформаторського богослов'я, є концепції «виправдання вірою», «передвизначення до спасіння» та «подвійного передвизначення». Вони були сформовані Жаном Кальвіном на основі тогочасних сотеріологічних ідей Мартіна Лютера та творів Отців Церкви. Найперший виклад своїх сотеріологічних доктрин женеvським реформатором було здійснено у праці «Настанови у християнській вірі», яка стала фундаментом для формування теології кальвіністської протестантської течії.

Список використаної літератури

1. Lutheran Church-Missouri Synod. Режим доступу: <https://lutheranreformation.org/theology/sola-fide/> (дата звернення: 14.05.2023).
2. Confessions of Faith. Режим доступу: <http://rcus.org/confessions/> (дата звернення: 09.05.2023).

3. The Humble Advice of the Assembly of Divines. Режим доступу: https://en.wikisource.org/wiki/The_Humble_Advice_of_the_Assembly_of_Divines (дата звернення: 10.05.2023).
4. Соколовський О. Л. Христологія: еволюція доктрини: Монографія. Житомир: Вид-во Євенок О. О., 2018. – 472 с.
5. Докаш В. І. Кінець світу: еволюція протестантської інтерпретації: Монографія. Київ-Чернівці: Книги – XXI, 2007. 544 с.
6. Кальвін І. Інституція. – Атланта, Торонто: Ukrainian Evangelical Alliance of North America, 1986. 269 с. Режим доступу: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/9378/file.pdf> (дата звернення: 07.05.2023).
7. Головащенко С. І. Історія християнства: Курс лекцій: Навч. Посібник. К.: Либідь, 1999. 352 с.
8. J. Calvin. Institutes of the Christian Religion. Режим доступу: <https://www.ccel.org/ccel/calvin/institutes.v.xxiv.html> (дата звернення: 09.05.2023).

SOTERIOLOGICAL IDEAS OF CALVINIST DOCTRINE

Vasyl Lavreniuk

*Zhytomyr Ivan Franko State University, Faculty of History,
Department of Philosophy and Political Science
Velika Berdychivska str., 40, 10002, Zhytomyr, Ukraine*

The article analyzes the influence of the process of formation and subsequent transformations of Lutheran theological dogmas, the spread of Reformation ideas among many strata of the population at that time, on the birth of Reformed theology, which in the future will be called Calvinism after the name of one of its main ideologists, John Calvin. During its development, the Calvinist theological tradition formed its own vision of many dogmas and religious concepts, especially in the field of soteriology. The purpose of the article is an in-depth study of all stages of the formation and modification of soteriological concepts in Reformed Christianity, as well as an analysis of factors that could influence these processes.

Special attention in the study is focused on a comprehensive analysis of the imperative soteriological concept of Calvinism – "predestination to salvation" and the disclosure of the phenomenon of "double predestination" within the framework of philosophical, religious and theological thought. Also, an important component of this direction of research is the justification of the use by reformation theologians and, above all, John Calvin in their theological and especially soteriological concepts of the doctrinal legacy of the great reformer Martin Luther and highlighting the main reasons for the disagreement in the main religious aspects and subsequent disputes on this ground of both Protestant denominations.

The main aspects of the soteriological tradition of the Reformed Church are presented and analyzed on the basis of Jean Calvin's main doctrinal theological work "Instructions in the Christian Faith", which at one time influenced many future reformers and made them think about the theological tradition of both Protestants and the Catholic Church at that time. In the book, predestination is considered in the form of the concept of providence and predestination, which became the basis of deterministic theology. The connection between a person's salvation and faith in the redemptive sacrifice of Jesus Christ, which is provided in the form of God's grace, characterized by the deprivation of a person's free will, because salvation is predetermined by God, is revealed. It was stated that the soteriological concepts of Lutheranism and Zwinglianism were criticized because of the powerlessness of the believer in his own salvation and the opposition of faith in the redemptive sacrifice of Jesus Christ with faith in his election by God. The further ways of the development of John Calvin's soteriological concepts and their impact on the political, social and religious situation in Europe at that time are studied.

Key words: theology, Reformation, Calvinism, Lutheranism, soteriology, justification, predestination, salvation, righteousness.